

Perekond Lutheri vaatevinklist

Ettekanne Keila kirikupäevadel 21.10.2017

Saara Kinnunen

Luther vapustas sügavalt nii kirikut kui ka ühiskonda. Reformatsiooni kõrvalsaadusena hakati ka perekonnaelu uut moodi hindama. Oma laua kõnedes, jutlustes ja kirjades puudutab Luther pereelu sageli. Oma piibliseletustes, näiteks 1. Korintose kirja 7. peatüki seletuses käsitleb ta vallalisust, abielu ja abielulahutust. Lutheri nägemustes võime näha paljusid väga modernseid mõtteid. Kogu Lutheri perekonnaõpetus on endiselt aktuaalne.

1. Abielu on igäühe õigus

Keskaegses seisusteühiskonnas oli abielu üks seisusi. Katoliku kirikus peeti vallalisust eriliselt vaimulikuks ja pühaks eluviisiks. Luther kritiseeris nii preestrite tsölibaati kui ka kloostrid ja pidas neid loomuvastasteks. Kloostriisse minek võis olla ka viis turvalise toimetuleku saamiseks. Näiteks Katariina von Bora isa, võlgadesse sattunud lesk, pani oma tütre kuueaastaselt kloostrisse.

Lutheri meelest on abielu igäühe õigus, isegi kohustus, ja abieluarmastus on ligimesearmastus. Ta soovitas evangeelsetel preestritel sõlmida abielu ja teha pastoraadid kristliku kodu näidisteks. Pereisale olgu eeskujuks Jumal Isa, kes vahet tegemata armastab iga oma last.

Tavaline elu, kus inimene teeb austusväärset tööd ning kannab hoolt oma perekonna ja ligimeste eest, oli Lutheri järgi kõige parem Jumala teenimine.

2. Luther jõuab abiellu

Ehkki Luther soovitas abielu ja õpetas perekonnaelust, ei olnud tal endal plaanis abielluda. Ta oli kuulutatud lindpriiks ja talupoegade mässi keerises tundis ta üldse oma elu alalises ohus olevat. Ka oli tal täiskoormus kirjutamise ja Wittenbergi ülikoolis õpetamisega.

Luther oli aidanud kaupmees Leonhard Koppel vabastada kloostrist 12 nunna ning otsida neile pelgupaigad ja hiljem ka abikaasad. Kui teised nunnad olid mehele saanud, jäi üle veel 26-aastane "vanatüdruk" Katariina von Bora. Ta oli usin ja mitmekülgsete oskustega, aga loomu poolest peeti teda uhkeks ja jahedaks, ning ega ka tema väljanägemist ei kiidetud.

Kui aeg kulus, aga abikaasat ei ilmunud, otsustas Katariina ohjad enda kätte võtta. Ta teatas sõbra vahendusel Lutherile, et on valmis mehele minema kas Lutherile või doktor Amsdorfile. Amsdorf jäi aga poissmeheks ja nii oli Luther oma elu otsustuse ees.

Abielu sõlmiti 1525. aastal. Luther tõi oma abiellumise põhjuseks soovi olla meelega järgi oma isale ja kinkida talle järeltulijaid; teiseks tahtis ta teha kiusu vanakurjale, kes oli küllalt sageli

kiusanud teda; ja kolmandaks tahtis ta elada enda õpetuse järgi: abielu oli Lutheri järgi kõrgeim seisus.

Ehkki tegemist oli igas suhtes mõistuseabieluga, osutus see mitmeski suhtes õnnelikuks. "Ma ei tunne lihalikku armastust ega kihku, aga ometigi ma austan oma naist", tõdes Luther. Ta kutsus oma kirjades ja kõnedes oma naist paljude hellitusnimedega, nagu näiteks "Wittenbergi hommikutäht", "Armas Käthe", "Doktorinna", "Palvetaja", "Isand" ja "Seaväljaku emand".

Abikaasad hindasid ja armastasid teineteist. Nad said kuus last. Nende perekonnaelu erines nende kaasaegsete omast ja sobib lastele osutatud tähelepanu ning orbudele ja puudustkannatajatele koduuste avamise osas eeskujuks tänaselgi päeval.

Kui Luther 1546. aastal suri, kirjeldas Katariina oma kaotust järgmiselt:

"Ma ei või süüa, ei juua, ei magada. Kui mul oleks olnud vürstiriik või keisririik, ei oleks selle kaotus tundunud nii raske kui see, et hea Jumal on võtnud selle armsa ja kalli mehe minult, ja mitte ainult minult, vaid tervelt maailmalt."

3. Lapsed keskmesse

Luther avas vanema ülesannete osas ennekuulmatuid panoraame. Juba mõned tsitaadid Lutherilt näitavad uutmoodi mõtlemise suundi. Elati ju keskajal, mil last peeti tühiseks ja lapse väärtus seisnes töötegemises juba maast madalast.

"Misjaoks me vanemad elame, kui mitte hoidmaks, õpetamaks ja kasvatamaks noort rahvast?"

"Vanemad peavad teadma, et parim ja kasulik tegu on kasvatada oma lapsed hästi."

"Kui ema kasvatab oma lapsi hästi ja ustavalt, siis on see selline kaunistus, mille kõrval sametit, pärleid ja kulda tuleb pidada kerjuse räbalate vääriliseks."

Luther seadis selleaegse katoliikliku maailma poolt hinnatud asju uude järjekorda:

"Tähtsam on kasvatada oma lapsed hästi, kui ehitada kirikuid, pidada missasid ja teha muud seesugust."

"Sest mis see sind aitab, kui sa ise ka ei tea kui püha oleksid, kui oled hoolimatu oma laste kasvatuses suhtes."

"Te, vanemad, kandke oma laste eest küllaldaselt hoolt, nii teete Jumalale kõige meelepärasemat tööd."

Lutheri enda lapseõlvkodu kasvatus oli näidiseks, kuidas ei tohiks lapsi kasvatada. Luther ütleb, et tal on raske palvetada Meie Isa palvet: "... sest ikka mõtlen ma oma isale; ta oli kõva, järeleandmatu ja karm. Ma ei või olla mõtlemata Jumalast sama." Luther tahtis oma

lapsed kasvatada teisiti, kui teda oli kasvatatud: *"... korralikku inimest ei kasvatata vitsaga ega hoopidega sundides. Kasvatus on ahvatlemine hea poole. Distsiplineerimist on muidugi tarvis, muidu kasvavad lapsed ehituspooks kõlbmatuks võsaks, aga distsiplineerimisega ei tohi liiale minna. Vitsa kõrval peab alati olema õun."*

Luther soovib pidada teenijaid pere liikmeteks, kes kohtlevad oma peremeest ja perenaist samasuguse austusega nagu oma vanemaid: *"Neil ei tule oma tööd ära teha sunnist ja vastumeelselt, vaid rõõmuga"*. Rõõmu eelduseks on õiglus, austus ja soe aktsepteerimine. Luther palus endale tihti peale rõõmu, et ta võiks oma kohustusi rõõmuga täita.

4. Uutmoodi isa

Kujutlegem pereisana viiekümnendates olevat teoloogiadoktorit, ülikooli õppejõudu, endist munka, kes oli vastumeelselt abiellunud, kes "ei saanud nautida vallalise elu õnne, vaid pidi soostuma abielu vaevadega". Oma üllatuseks leiame, et tegemist on radikaalselt uutmoodi isaga.

Luther püüdis korraldada aega, et mängida lastega. See oli keskaja perekonnakultuuris tavatu. Luther ütles, et ta südametunnistus pole teda kunagi süüdistanud selles, et ta on mänginud lastega, küll aga on see süüdistanud selles, et ta pole mänginud küllalt palju.

Isadele adresseeritud kõnes rõhutab Luther, et mähkmete vahetamine ja pesemine ning teiste *"põlatud tööde tegemine laste heaks"* on Jumala teenimine. *"Jumal koos kõigi oma inglite ja loodutega naeratab, kui sa pesed mähkmeid, kui teed seda usus."*

Eriti armas oli Lutherile 13-aastasena surnud tütar Magdaleena. Ta suri oma isa süles. Luther ei toibunud oma armsa lapse kaotusest kunagi.

5. Vanemate tähtsaim ülesanne

Luther ei piirdunud ainult kasvatus ja hoolitsuse üldise allakriipsutamisega, vaid ta rõhutab, et laps on igavikuline olend ja tema vaimuliku elu eest tuleb vanematel vastutust kanda:

"Lapsed peavad nägema, et nende hinge eest kantakse suuremat hoolt kui nende ihu eest. Kus selline hoolekanne hooletusse jäetakse, kus lapsi ei tutvustata Jumala sõna ja palvega, seal puudub parim hüve, mida ei saa millegagi korvata."

"Vaata siis, et sa ennekõike hangid oma lastele kristliku õpetuse, et esmajoones kasvatad neid Jumalale ja alles teiseks maiste ülesannete tarvis. Ja ära arva, et sa selles asjas võid toimida oma maitse ja soovi järgi, vaid pea meeles, Jumal on andnud karme korraldusi ja et sul selleski asjas tuleb aru anda."

"Kui sa ise ei oska kasvatada, siis otsi inimesi, kes oskavad. Ära säästa raha, kulusid, vaeva ega tööd, sest need on need altarid, kirikud, testamendid, vigiiliad ja hingemissad, mis sa endast maha jätab."

Pärast Lutherit, XVII sajandil elas kasvatusteadlane Comenius. Ta jättis kasvatuse ja pedagoogikasse tänasessegi päeva ulatuva jälje. Ta oli tugevalt kristlik mees ja ta tõdes:

"Inimesel on kolm kodu: emaüsk, maa ja taevas. Esimeses kasvatatakse teda teise jaoks ja teises kolmanda jaoks. Õnnelik see, kes toob maailma kauni kujuga ihu, aga tuhat korda õnnelikum see, kes viib taevasse õilsa hinge."

Luther kirjutas Katekismuse abiks pereisadele, kui nad õpetavad pererahvale Jumala tundmist. Luther kirjutas ka arvukalt muinasjutte, milles alati oli väike elu või vaimulikkust valgustav õpetus. Osa muinasjuttudest leiab soome keelde tõlgituna ja illustreerituna aadressil <http://www.luterilainen.com/fi/lapsille/lutherin-satuja-ja-opetuksia>

6. Mis Lutheri õpetustest on juurdunud järeltulevate põlvete praktikas?

Katoliku kiriku tsölibaat ja kloostrites kehtiv vallalisus on endiselt näideteks mõtteviisist, kus vallalisus on püham seisund kui abielu. Muidu sekulaarses ühiskonnas on kasvanud nn *single*-kultuur, kus tahetakse elada üksi, võtmata kaela perekonnaelu vaeva, kuna postmodernsete väärtuste järgi elav inimene võib oma seksuaalsust realiseerida ka avatud suhetes. Samuti tekib abielude asemel üha enam vabasad suhteid. Lutheri üleskutsed abielluda leiavad aga endiselt vastukaja usklite inimeste hulgas.

Laste kasvatamise osas taotles Luther praktikaid, mille psühholoogilised uurimused on hiljem tunnistanud kehtivateks. Laps vajab vanema tähelepanu ja armastust. Laps on läänemaises eluviisis tähtis, isegi keskpunkt. Olukord muutub, kui lapsed saavad kooliealisteks ja jäävad ellu ka ilma vanemate juuresolekuta. Siis täidavad paljude vanemate elu töö, enese arendamine ja harrastused. Laps jääb liialt meedia ja oma eakaaslaste rühmade kasvatada.

Isad on tulnud ilusal viisil oma laste ellu – tõsi küll, aktiivselt alles XX sajandi lõpupoole. Uurimustes on leitud, et kui isa on lapse elus maast madalast, kasvavad need lapsed loovateks, sotsiaalseteks ja emotsionaalselt tasakaalukateks suuremal määral kui kaugete isade lapsed. Täitumatu isaigatsuse jalajäljed on tuntavad veel täiskasvanutegi elus. Seda võivad tunnistada terapeutid, ehkki üldine arvamus püüab väita, et laps tuleb toime ilma isatagi.

Kristlik kodune kasvatus on üha kahanenud, ehkki Luther pani sellele väga suurt rõhku. Õhtupalve pidamine või pühapäevakooli saatmine on viimaste aastakümnete jooksul dramaatiliselt vähenenud. Vanemad võivad öelda, et nad ei oska laste usuolu toetada. See on kogudustele suur väljakutse. Mis võiks koguduse tegevuses olla sellist, kuhu võiks tulla terve perega? Siis lapsed näeksid, et Jumalasse uskumine on vanematele tähtis. Kirikuteed tuleb tundma õppida kõigepealt koos vanematega. Kus on sündmused, kus ka lapsed end hästi tunneksid?

Võime olla Lutherile tänulikud paljude perekonnaelu asjaolude uute tervislike avamiste eest. Aga teisest küljest on meil tänapäeval tarvis reformatsiooni, et Lutheri eeskuju ja allajoonimised võiksid olla elav elu meie peredes tänapäeval.

7. Lõpetuseks

Nagu näeme, ei ole Lutheri perekonnaõpetus kaotanud oma ajakohasust. Vastupidi – tänapäeval on tarvis jõuliselt esile tõsta vanemate elu esmast ülesannet oma laste kasvatajadena. Paljud asjad, mida me vajame, võivad oodata, laps aga mitte. Tema nimi on täna.

Perekond on see, mis annab lapsele eluks vajaliku varustuse. Perekonna toetamine peab olema üks kiriku ülesandeid. Eriti tuleb tänapäeval rõhku panna perekondade toetamisele selles, et lapsed saaksid kristlikku kasvatust.

Võime pöörduda tagasi lihtsate põhitõdede juurde, mida rõhutatakse juba Moosese raamatutes, kui jutt on perekondadest: "Ja tunne rõõmu kõigest heast, mida Issand, su Jumal, on andnud sulle ja su perele" (5Ms 26:11) ja "sööge Issanda, oma Jumala ees ning olge rõõmsad, teie ja teie pere, kõige pärast, mida teie käsi on hankinud, millega Issand, su Jumal, sind on õnnistanud!" (5Ms 12:7)

Elagu meie perekondades rõõm mitmesugusel kujul ja söögem üheskoos! Need võiksid olla ka söögilauaosaduses lauakõnesid pidanud Lutheri nõuanded.